

NEWSLETTER

Październik 2013

Zmiany dotyczące postępowania karnego

Chcielibyśmy uprzejmie poinformować, że w ostatnim czasie weszła w życie istotna zmiana dotycząca postępowania karnego. Co więcej, w związku z uchwaleniem przez Sejm kolejnej, tym razem niezmiernie obszernej nowelizacji, chcielibyśmy uprzejmie zasygnalizować, że polski proces karny przechodzi istotną reformację. Mając na względzie powyższe, pragniemy przedstawić Państwu najważniejsze zmiany, które zostaną wprowadzone do kodeksu postępowania karnego, najprawdopodobniej z dniem 1 lipca 2015 r.

I.

Rozszerzenie kręgu uprawnionych do zaskarżenia postanowienia o umorzeniu śledztwa lub dochodzenia

Dnia 23 lipca 2013 r. weszła w życie nowelizacja, której celem jest zwiększenie kręgu podmiotów uprawnionych do zaskarżenia postanowienia prokuratora o odmowie wszczęcia lub umorzeniu postępowania przygotowawczego. Dotychczas uprawnionymi były przede wszystkim strony postępowania, osoby zaś zawiadamiające, które nie uzyskały statusu pokrzywdzonego nie miały możliwości złożenia zażalenia na postanowienie o umorzeniu śledztwa lub dochodzenia.

W związku z licznymi postulatami, wskazującymi na istnienie interesu prawnego osób, które w świetle definicji z art. 49 k.p.k. nie mogły zostać uznane za pokrzywdzone (głównie z powodu braku bezpośredniego pokrzywdzenia), ustawodawca zdecydował się rozszerzyć krąg osób, którym przysługiwać będzie teraz prawo do złożenia zażalenia. W praktyce niejednokrotnie pojawiał się bowiem problem w przypadku takich przestępstw tak fałszerstwo dokumentów czy też składanie fałszywych zeznań. Formalnie bowiem, pomimo ewidentnego pokrzywdzenia – przykładowo osoby, przeciwko której skierowano sfalszowany dokument, osoba ta nie mogła zostać uznana za pokrzywdzonego, albowiem dobrem chronionym w takim przypadku jest dobro ogólne polegające na wiarygodności dokumentów, a nie dobro indywidualnej jednostki. Osoba, przeciwko której skierowano nieautentyczny dokument, nawet jeżeli poniosła z tego tytułu określone szkody, nie będąc stroną postępowania karnego nie miała możliwości realnego wpływu na tok podejmowanych czynności.

Aktualnie jednak, wobec wprowadzonej zmiany, osoba niebędąca stroną uzyskała, w określonych przypadkach, prawo do zaskarżenia decyzji prokuratora o umorzeniu postępowania przygotowawczego. Zgodnie z nowym brzmieniem art. 306 § 1 k.p.k. na postanowienie o odmowie wszczęcia śledztwa zażalenie przysługuje pokrzywdzonemu, instytucji zawiadamiającej o podejrzeniu popełnienia przestępstwa, oraz każdej osobie, która złożyła zawiadomienia, jeżeli wskutek przestępstwa doszło do naruszenia jej praw. Zgodnie zaś z art. 306 § 2 k.p.k. na postanowienie o umorzeniu śledztwa przysługuje zażalenie:

1. stronom (w tym pokrzywdzonemu), ale także
2. instytucji państwowej lub samorządowej, która złożyła zawiadomienie o przestępstwie, oraz
3. osobie, która złożyła zawiadomienie o przestępstwie określonym w art. 228-231, art. 233, art. 235, art. 236, art. 245, art. 270-277, art. 278-294 lub w art. 296-306 Kodeksu karnego, jeżeli postępowanie karne wszczęto w wyniku jej zawiadomienia, a wskutek tego przestępstwa doszło do naruszenia jej praw.

II.

Projektowane zmiany w zakresie postępowania dowodowego

Z dniem 1 lipca 2015 r. planowane jest wprowadzenie do kodeksu postępowania karnego szeregu zmian dotyczących postępowania dowodowego. Reforma zmierza do wymuszenia większej aktywności stron postępowania – przede wszystkim prokuratora i obrońcy, przy jednoczesnym zmniejszeniu roli sądu w przeprowadzaniu dowodów. Inicjatywa dowodowa przysługiwać ma głównie stronom, sąd zaś będzie miał możliwość przeprowadzenia dowodu z urzędu jedynie w wyjątkowych przypadkach (nowy art. 167 k.p.k.). Przeprowadzenie dowodu następować ma wyłącznie w granicach tezy dowodowej, wskazanej przez stronę. Podobnie jak w postępowaniu cywilnym, sąd będzie miał możliwość rozszerzenia tezy dowodowej wyłącznie w przypadkach wyjątkowych.

Warto przy tym dodać, że w przeciwieństwie do obecnie obowiązujących przepisów, oskarżony będzie miał co do zasady jedynie prawo, a nie obowiązek uczestniczenia w rozprawie. Tym samym, nieobecność oskarżonego nie będzie wpływała na przebieg postępowania, strony obecne będą zaś miały możliwość przeprowadzenia zawnioskowanych przez siebie dowodów.

Konsekwencją powyższych zmian, mają być także ograniczenia praw procesowych stron w postępowaniu apelacyjnym. Obecnie strona niezadowolona z orzeczenia, może powoływać się na bierność sądu w postępowaniu dowodowym i tym samym zarzucać brak podjęcia przez sąd inicjatywy dowodowej zmierzającej do wszechstronnego wyjaśnienia sprawy. Po wejściu w życie nowelizacji, strona nie będzie już mogła podnieść zarzutu nieprzeprowadzenia przez sąd określonego dowodu, jeżeli strona nie składała w tym zakresie wniosku dowodowego (nowy art. 427 § 4 k.p.k.). Ponadto, w toku postępowania odwoławczego strona będzie mogła wskazać nowe dowody, tylko jeśli nie mogła z nich skorzystać na wcześniejszym etapie postępowania.

W związku ze zmniejszeniem roli sądu w zakresie postępowania dowodowego, prokuratora wyposażono w prawo decydowania o wniesionym już do sądu akcie oskarżenia. Obecnie, odstąpienie oskarżyciela publicznego od oskarżenia nie wiąże sądu, co oznacza, że rezygnacja prokuratora z oskarżania obliguje sąd do dalszego procedowania. Po wejściu w życie nowelizacji, sąd umorzy postępowanie, jeżeli prokurator, za zgodą oskarżonego cofnie akt oskarżenia, zaś pokrzywdzony nie przystąpi do postępowania w charakterze oskarżyciela posiłkowego (nowy art. 14 § 2 k.p.k. oraz art. 54 § 2 k.p.k.).

Nowelizacja wprowadzi także zasadę, według której dowody uzyskane za pomocą czynu zabronionego nie będą mogły stanowić podstawy orzekania w procesie karnym (nowy art. 168a k.p.k.).

III.

Dostęp do akt postępowania przygotowawczego

Zmianie ulegną również zasady zapoznawania się stron procesowych z aktami postępowania przygotowawczego. W obecnym stanie prawnym wgląd do akt uzależniony jest od zgody organu prowadzącego postępowanie przygotowawcze. Po wejściu w życie nowelizacji, prowadzący postępowanie będzie miał możliwość odmowy udostępnienia akt w przypadku potrzeby zabezpieczenia prawidłowego toku postępowania lub ochrony ważnego interesu państwa (nowy art. 156 § 5 k.p.k.). W odniesieniu do podejrzanego, co do którego skierowano wniosek o zastosowanie tymczasowego aresztowania, prokurator będzie miał obowiązek niezwłocznie udostępnić akta w części zawierającej treść dowodów stanowiących podstawę wniosku o zastosowanie lub przedłużenie izolacyjnego środka zapobiegawczego (nowy art. 156 § 5a k.p.k.).

Wprawdzie, odmowa udostępnienia akt postępowania przygotowawczego będzie możliwa w dalszym ciągu, to jednak wyposażenie strony w prawo zaskarżenia decyzji odmownej do sądu (a nie jak obecnie do prokuratora bezpośrednio przełożonego) ma szanse przyczynić się do szerszego respektowania zasady jawności wewnętrznej w toku postępowania przygotowawczego.

IV.

Zakres rozpoznania apelacji

W aktualnym stanie prawnym, sąd drugiej instancji posiada szerokie uprawnienia do rozpoznania sprawy, nie jest bowiem związany zarzutami wskazanymi przez odwołującego się. Innymi słowy, sąd odwoławczy ma możliwość wszechstronnego przeanalizowania sprawy w części, której dotyczy apelacja. Reforma wprowadza natomiast zasadę, zgodnie z którą sąd drugiej instancji będzie mógł rozpoznawać sprawę tylko w granicach zaskarżenia i podniesionych zarzutów (nowy art. 433 § 1 k.p.k.). Oznaczać to będzie, że co do zasady działania sądu odwoławczego ograniczone będą wyłącznie do okoliczności przedstawionych przez stronę w apelacji lub zażaleniu.

V.

Nowe ujęcie zasady *in dubio pro reo*

Konsekwencją obowiązującej zasady domniemania niewinności jest, że nie dające się usunąć wątpliwości rozstrzyga się na korzyść oskarżonego (zasada *in dubio pro reo*). Oznacza to, że

sąd zobligowany jest do wydania wyroku uniewinniającego nie tylko w przypadku wykazania w toku postępowania dowodowego niewinności, ale także wówczas, gdy dowody nie są w stanie wykazać w sposób jednoznaczny winy oskarżonego. Sąd, posiadając inicjatywę dowodową ma jednak obowiązek wszechstronnie wyjaśnić sprawę i dopiero wówczas, gdy wątpliwości nie dają się usunąć, ocenić je korzystnie dla oskarżonego. Po zmianie modelu postępowania dowodowego, o której wspomnieliśmy powyżej w pkt II, zasada *in dubio pro reo* ulegnie znaczącej modyfikacji. Na korzyść oskarżonego rozstrzygać będzie należało wszelkie wątpliwości, których faktycznie nie usunięto w toku postępowania dowodowego, a nie tylko tych których nie było możliwości usunąć (nowy art. 5 § 2 k.p.k.).

VI.

Nowa możliwość szybszego zakończenia postępowania (nowy tryb konsensualny)

Wprowadzone stosunkowo niedawno instytucje skazania bez rozprawy oraz dobrowolnego poddania się karze cieszą się dużą popularnością i są często wykorzystywane przy wydawaniu wyroków skazujących. Ustawodawca postanowił zatem wprowadzić kolejny sposób zakończenia postępowania karnego wyrokiem skazującym bez konieczności przeprowadzania pełnego postępowania dowodowego.

W świetle planowanego przepisu art. 338a k.p.k., oskarżony będzie miał możliwość złożenia wniosku o wydanie wyroku skazującego i wymierzenia zaproponowanej przez siebie kary, który następnie sąd będzie mógł rozpoznać na posiedzeniu. Co istotne, ustawodawca uzależnia wniosek oskarżonego od braku sprzeciwu pokrzywdzonego i oskarżyciela publicznego, co niewątpliwie stanowi wyraz ochrony interesów pokrzywdzonych.

W tym miejscu warto wspomnieć, że nowelizacja obejmuje także instytucję skazania bez rozprawy, przede wszystkim w zakresie w jakim wprowadza możliwość wydania wyroku skazującego wyłącznie w przypadku braku sprzeciwu pokrzywdzonego, który jak dotąd nie posiadał prawa do zajęcia wiążącego stanowiska.

VII.

Próby zwiększenia roli mediacji w sprawach karnych

Możliwość przeprowadzenia mediacji w sprawach karnych nie jest wykorzystywana obecnie na szeroką skalę. Podstawy wprowadzić istnieją, jednak praktyka wskazuje, że wobec niewielkich korzyści z niej płynących, strony nie są zainteresowane jej przeprowadzaniem. Nowelizacja kodeksu postępowania karnego oraz kodeksu karnego ma się przyczynić do zwiększenia roli mediacji w sprawach karnych. Podkreślenia jednak wymaga, że mediacja stanie się wyłącznie dobrowolną instytucją, na każdym jej etapie zarówno pokrzywdzony jak i oskarżony będą mogli nie wyrazić zgody na jej dalsze prowadzenie.

Z dniem 1 lipca 2015 r. planowane jest wprowadzenie do kodeksu karnego przepisu art. 59a k.k., zgodnie z którym będzie możliwe umorzenie postępowania karnego, w przypadku gdy sprawca niekarany wcześniej naprawił szkodę lub zadośćuczynił wyrządzonej krzywdzie. Tym samym, skuteczne przeprowadzenie mediacji i uzgodnienie z pokrzywdzonym warunków naprawienia szkód wyrządzonych przestępstwem będzie mogło przynieść wymierne korzyści dla oskarżonego w postaci umorzenia postępowania. Jednocześnie, wobec

konieczności naprawienia szkody lub zadośćuczynienia, interesy pokrzywdzonego zdają się pozostawać należycie zabezpieczone.

VII.

Termin na złożenie wniosku o naprawienie szkody

Na zakończenie warto dodać, że po reformie pokrzywdzony będzie dysponował dłuższym terminem na złożenie wniosku o naprawienie szkody wyrządzonej przestępstwem. Obecnie wniosek taki należy złożyć do zakończenia pierwszego przesłuchania pokrzywdzonego na rozprawie głównej. Po wejściu w życie nowelizacji, możliwość złożenia wniosku będzie istniała aż do zamknięcia przewodu sądowego na rozprawie głównej, co oznacza, że pokrzywdzony w toku postępowania sądowego będzie mógł w każdym momencie zawnieść o orzeczenie wobec oskarżonego obowiązku naprawienia szkody lub zadośćuczynieniu doznanej krzywdzie (nowy art. 49a k.p.k.).

Co wynika z wprowadzonych zmian?

Zmiany, które wprowadzi nowelizacja mają ca celu przyspieszenie postępowania (choćby z uwagi na brak konieczności odraczania rozprawy z uwagi na nieobecność oskarżonego, czy też nowe możliwości zakończenia postępowania karnego) oraz szersze wykorzystanie idei sprawiedliwości naprawczej. Zmierzają do zwiększenia zasady kontradyktoryjności, wymuszając większą aktywność stron z jednoczesnym zmniejszeniem aktywności sądu w przeprowadzaniu postępowania dowodowego. Zmiany w zakresie postępowania odwoławczego podążają zaś w kierunku zawężenia zakresu rozpoznawania spraw przez sąd drugiej instancji. Wydaje się, że wprowadzenie powyższych zmian będzie wiązać się z koniecznością dokładnego i ostrożnego przygotowania taktyki procesowej już na wstępnym etapie procesu karnego.